

לבטינה

יהושע גוטמן

הספרות
היהודית-ההלניסטית

היהודיות והתלניות
לפני תקופת החשמונאים

מוסד ביאליק · ירושלים תשכ"ט

ו. בצדך אנו מצרפים אפוא דברים אלה לשאלות שהעמדו לבירור. (8) שהרי מוסכם הוא מטעם כל הפילוסופים, שהדעת על האלהות מן הרואן שתהיהן צרופות, וביחוד מוהירה על כך באוקן נהא השיטה שבאה לידי ביטוי בתורתנו. כי כל מערכת תורתנו נקבעה לשם חסידות, יראת אליהם, צדק, כיבוש היוצרים ושאר הסגולות הטובות, המוליכות אל האמת.

(9) המשך הוא, ששאל ברא את כל העולם ונתקן לנו למצוות את היום השבעי, הויאל והחיים הם מלאיד-עלם בשביבתו. היום השבעי הוא גם הראשון, שאפשר היה לנכונו מבחינת חוקי הטבע: הראשון לביראת האור, ועל-ידיו (על-ידי האור) אפשר להתבונן בכל המציאות. (10) אפשר להשתמש בכך בדרך-הashaלה גם לעניין החכמה, כי האור כולם בא ממנה. ויש מאנסי חברות המשאים האומרים, שהחכמה יש לה תוכנה של אבוקה, כי התוליכים תמיד בעקבותיה לא ייכשלו כל ימי חייהם. (11) באופן בהיר ייאת ווודה אמר אחד מאבותינו, שלמה, שהחכמה היהת קיימת לפני השמים והארץ (משל ח, כב ואילך). מה שמתאים לאמר קודם לכך. ומה שנאמר במפורש בתורתנו, שהאל זה אortho יום (ביום השבעי), אין לה辨ין דבר זה כדעת אחדים, כאשר פירוש הדברים הוא אכן עשרה כלום, אלא במובן של מן מערכה קבועה ועומדת להם (לשםים ולארץ), כשהיא ערוכה במצבה למשך כל הזמן. (12) הוא (משה) מצין, שבמשך שיש ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ ואות כל אשר בם – לשם הבנות הומניאים וכדי לציין מה קדם למה במדרכת הבריאה. ולאחר שנקבעו הדברים נשארו קבועים בצביבותם ובחילופיהם. סדר זה הסביר לנו (משה) בזורת חוק, כדי לשמש סמל לעניין השבעי הקדים ועומד אצלנו, שעל-ידיו אנו מגיעים לידעית הדברים האנושיים והאליים. (13) כי כל העולם ומלואו, של בעלי-החיים ושל הצמחים, מסתובב בכירה של שביעיות. ליום והניתן השם שבת, שפירושו: מנוחה, גם הומירוס והסידור, שייחדו לעצם את הדבר מתוך ספרינו, מציצים שום זה חדש הוא. ואלה הם דברי הסידור: י'ראשונה הימים השלושים וגם היום הרביעי והשביעי – היום הקדשי (מעשים ימים, 770). ועוד הוא אומר: «הנה ביום השבעי – עין עם» (157/9).

(14) וכן אומר גם הומירוס: י'או ירד היום השבעי, היום הקדשו, ועוד: י'זה היום השבעי ובו כללה הכלול». ועוד: «בשחר של היום השבעי עוכבו את הרים היוציא מן האכזרון». (15) זאת אומרת, שבמරחק מתקונות השכחה והרע של הנפש משתמרות, לאמתו של דבר, התכונות שצינו לمعالה (דיעת הדברים האנושיים והאליים – § 12) בעורת העניין השבעי, ואנו מנגעים, כפי שכבר נאמר, (בעורתו) להכרת האמת. (16) וכן אומר לינוס: «בשחר של היום השבעי עמד על מכנו כל אשר כללה להיעשות». ועוד: «היום השבעי הבא לטובה, והיום השבעי הוא יום-החולות». וגם: «היום השבעי הוא בין הראושים, היום השבעי הוא גם המושלים». ועוד: «בצורת שבעה קבוע הכלול ועומד בשם הראושים כוכבים, הם נראים כשם מסתובבים בצורת גלגלים במחורי השמיים» (אבסטוס, Praep. ev., XIII, 11, 3–12, 1–16).

אריסטופולוס, ביאורי התורה

(1) גלי וידוע, שאפלטון הילך בעקבות תורתנו והוא גם ידוע כמו שחקבה יותר מרדי לעסוק בכל הפרטים הכלולים בה. שהרי לפניו דמטריוס איש-פאלארין, לפני ההש-תלחות של אלכסנדר והפרסיים, ניתרגמו: פרשת היציאה של העברים, בני עמו, ממצרים וכן כל האומות שנגלו להם וכיבוש הארץ וביאורם של כל דברי התורה. ברור אפוא, שהוא פילוסוף קובל הרבה (morality Israel), שכן הוא גילה עניין בתחום מים רבים, דוגמת פיתאגוראס שהעביר דבריהם הרבה ממקובלים אצלנו וקבע אותם בתורתו. (2) התרגום של חלקו התורה כולה נעשה בידי המלך, המכונה בשם פילא-דלאוס – אחד מאבותינו, שהקדיש לכך הרבה عمل, בה בשעה שדמטריוס איש-פאלארין ניהל את כל הפעולה.

(3) «קול אליהם» יש להבין לא דברים כתובם, אלא במובן של מערכת פעולות, כשם שקרה משה בתורתנו את ביראת העולם כולה בשם: דברי אליהם. שם כך הוא אמר פעם בפעם ביחס לכל דבר: זיאמר אלהים... ויהי. (4) דומני, שפיתא-טוראס, סוקראטוס ואפלטון, שהרבו לעסוק בכל אלה, היו כפופים לתורה זו: מתוך התבוננות מעמיקה במערכת של עולם ומלואו, שנוצר בידי האל וקיים הוא ועומד באופן מתמיד, אמרו שהם שומעים קול אליהם (על תוכן של סעיף 5 – השיר האורפי – עין עם, 157/9).

(5) גם אראטוס אומר על דברים אלה כך: «הבה נפתח באלהים, אשר אותו אין אנו בנו אדם מרים לעצמוני אף פעט לבלי ל��וא בשמו. כי כל הדרכם מלאות אלהים הנה, כל השוקים של בני-האדם, הים כלו ומפרציו, בכלל אלו כולם זוקים לאלהים. כי מוצא כולם ממנה. בחסדו הוא מלמד את בני-האדם דרכיהם, מעריך עמים לעבודה ומזהיר אותם לדאג למחיתם, מלמד אותן היכן הרוג המשובח לשורדים ולכליה-חרישיה, הוא גם מלמד מתי הן השעות המתאימות לנטיית אילנות ולזרענות הורעים».

(6) דומני אפוא שהוכח למדי, שהគות האלהי מתרפש בכל המציאות. ולפי הנחיצות שבדבר אנו מוסרים את תוכן הדברים, תוך השמתה שמותיו של זיוס, שהרוי מביכות המשמעות מתייחסים הם לאל, ומשם כך מנוסחים הדברים על-ידי בזורה

אריסטופולוס

ברוחה של תורת ישראל. במקום הראשון מעמיד אריסטופולוס את יראת האלים (*אֲרִיסְטוּפָולֶס*), ואין ספק שאристופולוס אכן היה כאן לספרות-ההכמה המקראית, שעניינה: "יראת ה' רاشית דעת" (משל' א, ז; איזוב כה, כה, ועוד), וביחסו לבן-סירה, שהדינש, כפי שריאנו למעלה, את ערכיה של יראת האלים.

על בקיאותו של אריסטופולוס בספר משלוי מיידים הדברים שהוא מסיק מתוך ספר זה על ההכמה שקדמה לבריאות העולם (עיין משל' ח, כב ואילך). ועינן אריסטופולוס אצל אבטיבוס, שם, 11, 12, XIII); ואין אפוא ספק בדבר, שקבע את יראת האלים במקום הראשון בהשפעת הרעיונות של ספרות-ההכמה בישראל. מבניה זו משתמש אף פילון האלכסנדרוני, שהכיר יפה את תורת המידות של אפלטון ושל הסטואים, בתרומות הללו בביורו לפוסק: "זונחר יוצא מעדר... ומשם יفرد והוא לא-בעה ראשים" (בראשית ב, י). הביטוי "ארבעה ראשיים" משמש לו כדי לדון באופן אקליגורי על ארבע אבותות-ההידדות, או ארבע המידות הראשיות (עיין פילון, הביאור האליגורי לחוקים, I, 63, ואילך); וכملכת כל המידות לאחרות קובע הוא פעמיים את יראת האלים ופעמיים את האמונה באלים (על המידות הטובות, 216; החוקים לסתיהם, 147, IV).

עינן מיוחד לעצמו הוא המידה של כיבוש היצרים, שאין אפלטון מונה אותה עם אבותות-ההידדות, אלא רואה בה תולדה של אב-ההמידה בינה (המדינה, 2a וαιלך). זו הייתה גם דעתם של חכמי-החסṭואה (עיין פון ארנים, III וαιלך). אריסטופולוס מונה, כנראה, מידה זו עם אבותות-ההידדות.

ו

האלות, הקוטמוס ומקוםו של האדם במציאות הקוסמית – זהו, בדרך כלל, הנושא הראשון שבו עסק אריסטופולוס, תוך השוואתה של תורת ישראל לדעותיהם של חכמי יוון. הנושא הבא, שהולך ומעמיק כן את הנושא הראשון וגם מרחבו, הוא השבת, ההכמה והאור. אריסטופולוס פותח בקביעת יום השבת שבא מיד עם בריאת העולם, הכהמה והאור. אריסטופולוס בחיה בני-האדם וראה שהם מלאים סבל עצמל, ומשום כך קבועים הקוטמוס. האל התבונן בחיה בני-האדם וראה שהם מלאים סבל עצמל, ומשום כך קבועים יומי המנוחה, הוא יום השבת (אבטיבוס, שם, 9, 9, XIII וαιלך). את הרעין בדבר התגים וימי המנוחה, שהם מתנת האלים לבני-האדם כדי להקל מעמלם ומסבל חייהם, כבר יומם מונחה, הוא יום השבת (החוקים, 653c–654a). אולם אפלטון חמש אבותות-מידות, רוחו על התפתחות דרכי המוסר בחיה בני-האדם מיום היולדם. כבר בגין היניקות נתקל הילד בדברים הוגרמים לו עונג ומכאות, ותמיד הוא עומד לפניו הבראה בין שניהם. וכיון שהאדם מכיר בכוחו תבונתו, שלא תמיד עליו לבחוור בעונג ולהתרחק מן המכאות, הרי שבבחירה בין שניהם מתחפת והולכת בקרבו הגטיה לטוב כ舍-לעצמו, גם שהשאיפה והנטיה לטוב כרכות בצחער ומכאות. "בקביעה הנכונה של הבחירה בין העונג והצעער, שהיא עיקר בחינוך, קיימת הונאה בקשר האנשים ובדרים מרובים בחיהם מתקלקלים והולכים. אולי האלים, מטור רחמים על דור בני-האדם,

תחילתה של הספרות היהודית-ההילנית

טוביולוגים מבחינת השפעתה על הכהנה המוסרית של האדם. חוקי התורה מכונים, לדברי, את האדם למידות מוסריות מתקינות ומוליכים אורו להשגת האמת. אין אריסטופולוס רואה צורך למנות את כל המידות המועלות את האדם לדרגה של השותה האמת, ואין הוא נוקב אלא בשם שלוש מהן: יראת אלוהים, צדק וכיובוש הצרירים, וקובע במפורש, שקיימות עוד מידות, או, כפי שהוא קורא להן: תכונות טומאות, המועלות אתה-אדם לכל שלמות. ברור, שאריסטופולוס מתקoonן כאן לאוותה מערכתי של אבותות-מידות, שתפותו מקום חשוב כל כך בתחום המוסר של אפלטון ושימשו נושא לדינומים ופירושים מרובים גם בתחום החסṭואה (עיין המדינה, 428b וαιלך; ועיין פון ארנים, I, 200, 262 וαιלך, 262, 262; III, 628 וαιלך). אפלטון, כמובן, מנה רק ארבע אבותות-מידות (חכמה, גבורת, בינה, צדק). ובמספר זה כוללה התאמת לשיטתו על שלושת המעדות הממלאים תפקידי מסוימים במדינתה, כל אחד לפי מה שמוטל עליו – לשם שמריה על שלמותם ושוויהם-משקלם של כל הגורמים הקובעים את הרכבה של המדינה ומשטרה. הצד הזה, כמובן, יטוד התיאום והצירוף של שלוש אבותות-ההידות האחד-רוות. אבל אין אפלטון יוצרה של השיטה על ארבע המידות של תורה המוסר בחיה הפרט והכלל. כבר איסכילים מיחס ארבע מידות לאקפיקיארות, שהוא מתארו כגביא גדויל וכצדיק בדורו (השבעה, 609 וαιלך), ואחת מzn היא יראת האלים, שאין לה זכר בין ארבע אבותות-ההידות של אפלטון בתחום המדינה שלו. אגב, אף האורפדי-קדים קובעים בתחום המידות שלהם את יראת האלים כאחד מעמודי היסוד של המוסר-סר הבהיר, אף-על-פי שאין זכר בתורותם לארבע המידות של איסכילים או של אפלטון. מן הנישואין שבין האלה של יראת-ההאלים (או: חסידות) לאליהו הוקע נולדה, לפי הkowskiונגינה (או התיאוגניה) האורפית, אלת הצדיק (ער' עמ' 50/49). אף-על-פי מתי יראת האלים לצדק. ויש עניין בכך, שאפלטון עצמו מונה במקום אחד יראת האלים-הכמדה-תוודה הכלולה בצדקה (איווחיפרין, 12e). דבר שעתיק בעל אחר-כך גם בחוגי-החסṭואה. במקום אחר מונה אפלטון חמש אבותות-מידות, ויראת האלים כאחת מהן (פרוטאנוראנס, 330c וαιלך; ועיין 359a וαιלך). ועוד ראוי לציין: המונחים *אֲרִיסְטוּפָולֶס* – *עַזְזֵלָג*, המשמשים בספריו אפלטוני שמות נרדפים ליראת האלים, אין הוראמם קיומם המצויות המעשיות בלבד שבין אדם למקום, דוגמת הקربת קרבנות, תפילה, חיים, וכיווץ באלה; גם דעתות נכוונות ומהשבות צורפות על רוממותה של האלהות נכללות בתחום המושגים על יראת האלים (החוקים, 903a–902c, 907cd). מבחינה זו מובן, שאפלטון מציג לפחות מידת יראת האלים במרכזו השאייפות הרוחניות של האדם (עיין החוקים, 716 וαιלך). אף-על-פי-כן, אין בכך ממש שמיון עיקרי בעצם השקפותו של אפלטון, שארבע אבותות-מידות בלבד מונחות ביסודה של קביעה משדר-חברתי-邏輯י בחיה של מדינה למופת, וכל המידות האחרות אין אלא תולדותיהן. דבריו אריסטופולוס על המידות שמערכת חוקי התורה מקנה לבני-האדם, מראים בבירור, שתורת ארבע או חמישה אבותות-מידות של אפלטון והדינומים עליה בחוגי-החסṭואה, לא היו זרים לו. אלא שהוא מונע כיוון חדש לתורה אפלטונית-חסṭואית זו

אריסטופולוס

נדול יותר מזה שיחיד אפלטון לחוגים בכלל. השבת היא, כמובן, מתנת-מנוחה לבני-האדם היניעים והסובלים, אלא שהיא יותר מזה, והפסוק בראשית (ב, ג): "כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות" משמש לו הוכחה לכך. לאリストובלוס היה ברור, שאן ליה ייחס לקודש-ברוך-הוא כביכול שביתה מלאכה, שהרי אין דבר זה הולם את רוממותו ואת מושג'הקדושה הקשורים במהותו, שאותם הדגש וחזר והדגיש אריסטופולוס בקטעים שהגינו אליו מוחך היבورو. מחוק הנחיה זו מודיע אリストובלוס במפורש (שם, 12, 11; XIII) שאן להבין את המילים "כי בו שבת", כאלו היה הקודש ברוך-הוא בטל מכל פעילות. כוונת הפסוק היא להפסיק תחילה הבריה, כדי לתת לקוסמוס צורה של קבוע. אין השביטה מכונות ליוצר, אלא ליצירה, שהייטה ברכזו של הקודש-ברוך-הוא למצב של מנוחה וקבוע. כי בו שבת" פירושו אפוא: כי בו השביטה הקודש-ברוך-הוא את מעשה הבריה וויכה בשביתה מכל מלאכה את היורישלמענו נברא העולם - את האדם. השבת לא נועדה אפוא, דוגמת התהווים המש-נתו של אפלטון, לתקיון המוסרי בלבד של הבריות: באמצעות של תנעות קזיבות והרמניות היא קובעת את האדם במערכות הבריה כולה, ועל-ידי כך היא כוללת אותו במערכות של התהווים המושלמות הקובעות את ההרמניה הקוסמית.

פירוש זה לbijterio "כי בו שבת", שגרמו לנו בחוק כלל בדבריו של אリストובלוס, מצוי בצורה מפורשת גם אצל פילון (הביאור האליגורי לחוקים, I, 6). פילון, בדרך, משתמש בכך בפירושו על "תרגום השבעים", המתרגם את הפועל *"שָׁבֵת"* בפועל היווני *αποσταλέω*, שהරאותו ביוונית היא: השביטה. מכאן הוא בא למסקנה, העלה גם מתוך דברי אリストובלוס, *שָׁבֵת* בבראשית ב, ג' כוונתו לבריה, ולא לבראה. מחוק דין שבת של מעדמת-הבריה בינווד לפועלות ביצירתה של הכרוא מעורר אリストובלוס, דרך-אב, שאליה השובה בתהווים של תורה האלהות היונית, שהעסיקה את חכמי יוון במשך דורות רבים. אリストובלוס מצין כאן (סעיף 11) ש"מה שנאמר במפורש בתורה שהאל נח אוthon יומ (בזום השבעי) - אין להבין דבר זה, כדעת אהדרים, כאלו פירוש הדברים הוא שהאל לא עשה כלום". מ"הם "אתדרים" אלה, שאリストובלוס מכנה אותם בצורה סתמית? כסיטופאנס כבר הכריז בשעתו על האלהות, שהיא קבוצה תמיד במקומה ואין היא זוקקה לשום תנעה, שהרי דבר זה אינו הולם את רוממותה להתהלך הנה והנה" (דילס, שם, 135, B 26, p. 16¹¹). "אלא בילע, בכוונה השכל מזעמתה היא הכלול" (שם, 25). הביטוי מזעמתה היא הכלול באודאי לשם הקבלה פoitית בין השקט הנשגב של האלהות לבין השפעתו של שקט אלהי זה על הקוסמוס: *גְּדוֹלַת הַשְׁקָטָה הָאֱלֹהִי בַּלְבֵד דֵּין לְהַבְיא אֶת הַקּוֹסְמוֹס בְּמִצְבָּה וְעוֹגָע*. אף אリストו קובע בכמה מקומות, בצורה שונה למירמו של פסינופאנס, שאין פעילות במובנה המקביל הולמת את רוממותה של האלהות, והפעילות היחידה שאפשר ליחס לה היא זו של התהווות (*a οὐωφεύθει*¹¹).

לכוארה, לא יכול היה אリストובלוס, שהשתדל להרחק מן האלהות כל צורה של 11 ועיין ה antiqua הניקומאכית, 10; 1154b 26, 1178b 28; המרינה, 28; 1325b 26; על השמים, 22 B.

תחילתה של הספרות היהודית-ההלניסטית

שהוא מלא עמל לפיطبعו, קבוע בשබלים מי מנוחה מעמלם בצדות חלייפות של ימי חומות... ונתנו להם את המוסות ואת אפולון, מגהיג המוסות, ואות דיווניסוס כמשתתפים בחגיהם, כדי שיגיעו לתקן דרך חייהם בימי התנים הנערcis בחתפות האלים. לנו, כאמור, ניתנו האלים כמשתתפים במקהילות, ואותם האלים נתנו לנו גם את הרוש המ-עורר-עונג לקצב ולהרמונייה, אשר על-ידייו הם מכובנים אותנו לתנועה במקהילות, ובעוולות שירים ומוחלות הם מצרפים אותנו יחד לחטיבת אחות. המחולות והשרים של ימי החותם לא נועדו אפוא לתענו בלבד, אלא שנותינו להם ערך חינci מوحد, שכן באמצעותם לומדים האנשים לכzon כראוי את קצב חייהם בעמידתם התמידית לפני הבחירה בין הצער לעונג. לרעיון זה מרמזו גם אリストו (ה antiqua הניקומאכית, 19 1160a ואילך), ובמיוחד מופסת מקום חשוב בויתר ברומאן-האטופי של היקאטאים איש-אבדירה (עיין למללה, עמ' 3/42) על מנת היהם האידיאלים של חובבי ארץ היפרבוריאים הא-טופית פרשת השחתפותו של אפולון בחגיהם של תושבי ארץ זו. השחתפותו של אפולון בשרים ובמוחות של בני המקום באה שמל א-בדרכ שול פולחן סמלי, כמו שמתאר אפלטון, אלא בהשתתפות ממש אחד החוגים. אפולון מופיע בדמותו ובצלמו לעוני-הם של בני היפרבוריאים ונוטל חלק בחגיהם כאחד מהם. הערך החינci של חייו היפרבוריאים עולה אפוא בהרבה על ערכם החינci של חוו בשידודים פשוטים, ותיאור זה של אפולון, המפו ומוכרך בחגיהם של אנשי-ההיפרבוריאים, משמש, כמובן, להיקאטאים גון חשוב להציגות המופלא והאטופי של האי, שאת אורת-ח'י האידיאלי ביחס להעלות לפני קוראיו. להפתשות יתרה וככה גם הרעיון בדבר התהוו-הבטויות בבחירה בין עונג לצער כגרום חיוני בגדולי המוסרי של האדם, גם מחוץ לשאלת מגמותם של החותם, וכל עקריה של תורה-המוסר הסטואית מושחת על ההנחה, שהאדם "לפי טبعו" משחרר והולך עם נידולו מרגשות הצער והענג החור-שניים ומפתח יותר את תבונתו האופיינית והטבעית ל-1.

אולם בשאלת החותם ועריכת בחיי יומ-יום בעולם היזוני ברור, שאין דברי אפלטון ל Kohims מהי המציגות בינוין, אלא שלפנינו שאיפה מוסרית-אידיאלית שא-פה-לטן ביחס את האשמה בועלמן של התכניות המדיניות שrichtpo לעני רוחו. על חווית הרים בעולם הבגדיות בינוין ישמש עדות נאמנה דברי אוטיסטים, בז'זמו זוקן של אפלטון, האומר על החותם שאינם אלא הזרמנות לוזולות¹⁰. בחירות גדולה יותר מדבר על החותם שאינם אל הזרמנות לוזולות, ב伉יות האלילי פילון האלכסנדרוני, וההמניות הקודרות שהוא מתאר על דרך תניגת החותם האליליים, הלקוות בלי ספק מחוק מקרים לא-יהודים, מועלות בצורת סיומים, שאין החותם האליליים משפיעים אלא על החושים הגושמיים של הראייה והشمיעה (חיי משה, 211, II, ואילך). ואינם משמשים אלא עילה לקלות-דעת ולהתפערות (על הכרובים, 91 ואילך; ועוד בכמה מקומות).

אריסטובלוס אינו רומו דבר על חני אמות העולם, אבל הוא מייחד לשבת ערך

אריסטופולוס

ח

מערכת של רעיונות שונים בספרות-המחשبة היוונית על המספר שבעה, הן בחוגים פיאתאורים והן בחוגים אחרים, התחללה נגלה את השפעתה, כנראה, בתקופה קדומה גם בספרות היהודית-הellenistica, וביחד בקשר ליום השבת – היום השביעי אחורי ששת ימי הבריאה, במחשبة הפיאתאورية עליינו ליתן את הדעת על המסורת המיוחס לפילולואס מן האסקולה הפיאתאורי הקדומה (המאה החמישית לפסחן), שלפייה כולל המספר שבעה את התבוננה והאור (דילס, שם, 12, 44 [32], A, 16, עמי' 17 וайлך). על המספר שבעה במקור הדעת זו גם הוגה-דעות אחר, המיחס אף הוא למספר זה תכונה מיוחדת בכמה חחומיים אחרים (שם, [12] 22, עמי' 11, 188, 189). עניין רב מבחןנו ויישום בחיבור המיחס להיפוקראט: "על המספר שבעה", המעיד את המספר שבעה כיסוד עיקרי בתורת-הבריאה שלו¹². וכך מסיים המחבר את הפרק הראשון של החיבור שהגע אליו בזורה מקוטעת: "המספר שבעה משמש יסוד לבנייה העולמית של הקוסמוס". את זמנו של חיבור זה אין לקבוע בדיקון, אבל גם אלה הניטים ליחסו לתקופה מאוחרת קובעים אותו על-כל-פניהם לתקופה שקדמה לחתיפות ההלנים בעלם.

תפקדו של המספר שבעה בתיאוריית הקוסמולוגיות השונות של עולם-המחשبة היווני לא יכול היה שלא לעורר בחוגיהם של הוגי-הדעות מישראל את הרעיון על הערך המיוחד של ששת ימי הבריאה והיום השביעי, הוא ים השבת, שלאחריהם. אכן, דברי אריסטופולוס על מיום השביעי קירבו אותו לאותם המושגים, שהיו רוחחים הן בחוגים הפיאתאוריים זו בחוגים האחרים, שיחדיו ערך מסוים למספר שבעה. מעין מה שאנו מוצאים אצל פילולואס והאחרים, קבעו אריסטופולוס את היום השביעי (יום השבת) כיום-החולדה של האור, ודוגמת פילולואס הוועיד תפקיד מיוחד ביום זה גם לחכמתו. את דברי אריסטופולוס עליינו להבין, ללא ספק, ברוחם של דברי פילון על קדושת השבת וקדושת המספר שבעה. "המספר שבעה חסר כל תערובת והוא, כאמור, שבסוגורית הסדר המזק שקבע הקדוש-ברוך-הוא לבראיה חלים פעמיים שניים, בהתאם לשנתה הבורא על ברואיו"¹³. השבת היא אפוא, לדעת אריסטופולוס, סמל לקביעת הסדר המזק והקיים של הבריאה על כל החליפות והتمرות שללות בה בשנות האלאות, ובימים והינקות האפשרות לאדם להתבונן בקביעות האלاهית הזאת של הבריאה ובהתאמת עצמו לסדר אלهي זה בעולם.

W. H. Roscher, Über Alter, Ursprung u. Bedeutung der hippokratischen Schrift von der Siebenzahl: Abh. sächs. Ges. d. Wiss., 1913; F. Boll, Neue Jahrb., 1913 (XXX), עמ' 89 וайлך.

החילתה של הספרות היהודית-התלניתית

הנשמה, להתגnder למבנה של הפעולות האלוהית בצורתה האристוטלית. שהרי מלבד מה שמענה, לפי המסורת שבידינו, עם האסכולה האристוטלית, גוראים כמה מביאורי המורה שלו מתאימים למסורת הפעולות האלוהית ברווחו של אריסטו. אולם תורה-הבריאה של אריסטופולוס שונה כל כך מחרותו הקוסmolוגית של אריסטו, שבבדרי אריסטו על חוסר הפעולות של האלוהות בבריאת הקיימית ועומדת עשו היה אריסטו טובלוס לראות ניגוד גמור לתורתו המושחתת על דבריו התורה. אבל אפשר שידעת אחדים, שלא מרמו אריסטופולוס, מתכוונת למסורת של אריסטו, שכפר לא רק באלהות הולחת חלק בבריאת העולם, אלא בהשתפות אלהות בחייבם של בני-

האדם ובמעשייהם בכלל (עיין דיווגס לאירטוס, X, 139).

אף פלון דן פה ושם במחותה של הפעולות האלוהית (ה��αιρ האליגורי ל תורה, I, 5-7). פעמים שהוא מנתח את דבריו גם ברווחו של כסינופנס, שפעלותו של הקדוש-ברוך-הוא יכולה להזכיר בשם מנזהה, לפי שהוא פועל בלי כל סימני عمل על הכלובים, 87); אבל בדרך כלל קשור פילון רעיון זה בראון ההשגה האלוהית, והכוכבים בהשגהו המתמדת של הקדוש-ברוך-הוא על עולמו נראים בעינוי כוכפים רים בעיקר (עיין על בראית העולם, סעיף 7; על נזחוח העולם, 84 וайлך). השימוש בתורת-ההשגה כאחד מאמציעי-הביקורת נגד השולדים את הפעולות האלוהית בעולם לא מחדש עליידי פילון; כאשר עכביו להתקפה נגד אפיקורוס ותורתו על איזה הפעולות האלוהית השתמש מתגדי בתורה וזמן רב לפני פילון¹². וברוח זו עליינו להבין אף את דבריו המוקזרים של אריסטופולוס, המעדים בכלותם, שכונתו הייתה להציג את קיומה של ההשגה האלוהית המתמדת על הבריאה; ונראים הדברים, שבחינה זו שונתה היתה דעתו על האלהות כפעילה בתחום הבריאה לא רק מזו של אפיקורוס, אלא גם מזו של פילוסופים יווניים אחרים. וכונאה לכך מתחoon אריסטופולוס בדרכיו; ולאחד שקובעו הדברים, נשרו בצעירותם ובחילופיהם (*ταυτομετατάσθαι και εξέχει συντάτασσεις γάλαζας αβσύρων*, שם, 12, 12, XIII).

כלומר, שבמסגרת הסדר המזק שקבע הקדוש-ברוך-הוא לבראיה חלים פעמיים שניים, בהתאם לשנתה הבורא על ברואיו¹³. השבת היא אפוא, לדעת אריסטופולוס, סמל לקביעת הסדר המזק והקיים של הבריאה על כל החליפות והتمرות שללות בה בשנות האלאות, ובימים והינקות האפשרות לאדם להתבונן בקביעות האלاهית הזאת של הבריאה ובהתאמת עצמו לסדר אלهي זה בעולם.

12 Cic., de nat. deor., I, 18. עיין 18.

13 בכל הוצאות של אבסביס, מנחת המשפט שלפניו: *ταυτομετατάσθαι και εξέχει συντάτασσεις γάλαζας αβσύρων*. מלת השיללה *όσο* בא באנטוגרים, לפי שנוספה בזיהי המוציאם לאור של אבסביס, שהיה סבירים, שגם מובר על הקביעות והיציבות של הבריאה, אין כאן מקום לחליפות ומורות, ומשום כך הוסיף *όσο* לפני *ταυτομετατάσθαι*. אולם בכל כתבייחד חסרה מלאה השיללה *όσο*, ואין להטיל ספק בדבר, שהמוצע *ταυτομετατάσθαι* בא לציין את החליפות והתרומות בבראה במסורת Praep. Evang. מras. במאהורה החדשה שלו של Praep. Evang. בהתאם למסורת הבראה של כתבייה. (ברלין 1956) משמש בזק את מלת השיללה *όσο*, בהתאם למסורת הבראה של כתבייה.

אריסטופולוס

בסטואה – "החכמה", עיין פון ארנים, שם, II, 35–36, 1017). שהוא מניה בידינו את האפשרות להכיר את עניין האלים והאנשים. ברי שתוכנן להשאלה, המינוח ביטור דה את הרעיון על שבעת כוכבי ההלכת; וויהיו של הכוח השביעי עם האור והחכמה אצל אריסטופולוס מקרוב את ההשערה, שאף הוא ונתקוון למאור הנדרול שבין שבעת כוכבי ההלכת, גם אם נראה שכונתו רותה לא לשמש גוראות אלא לאידיאה של השימוש ("האידיאה המשכלה של השימוש – פילון, על בריאות העולם, סעיף 29). דוגמת אריסטופולוס מכנה גם פילון כוח שבעי וזה בשם "לוגוס" (על היורש דבר אלהם, 225).

השיקוטיו אלה של אריסטופולוס על מהותו וערךו של הכוח השביעי מסבירות גם את דעתו לגבי חישובות של ששת ימי הבריאה. על-פי השקפותו על האלהות היה ברור לו לאリストופולוס, שאין להבין את הטיפוף על ששת ימי הבריאה כפשותו, שהרי אף את הביטוי החוזר ונשנה בפרשת הבריאה: "ויאמר אליהם: יהי... ויהי" אין הוא רוצח להבין בפשותו, והפוגע "ויאמר" משמש בשביilo הבהעה לתדי ההרמוני של מערכת הבריאה (עיין אבסטים, שם, 12, 3, XIII). ברור שחלוקת מלאכת הבריאה לימים אין פירושה שחלק הקדושים-ברוך-הוא יוכל את מלאכת הבריאה לפרקי-זמן, וכאליו גמר כל אחת ואחת מהן במועדים שקבע לעצמו. מתן פירוש כזה לששת ימי הבריאה מנוגד גמור למושגים הטרופיים על רוממות האלהות, שתורת ישראל הקפידה עליהם, לדעתו של אריסטופולוס, במוחך.

בשירדי הקטעים של פוניון אין רומים מפורשים לכך, שאリストופולוס ייחס חשיבות מיוחדת למספר ששה כשלעצמו – דבר שעליו דין פילון בפרט בספריו השווים.¹⁶ אולם זיכרים הדברים, שהוא רואה במספר שישה מעין מסגרת ליום השבעי. לכך מרמו אריסטופולוס בדרכיו (שם, סעיף 12): "סדר זה (של שישה ימים ויום השבעי אחריהם) הסבירה לנו התורה בצורת חוק, כדי לשמש סמל לכוח השבעי... שעלי-ידיינו מועיים אנו ליריעת הדברים, האגושים והאלחים" (אבסטים, שם, 12, 12, XIII) והוא מתכוון, כמובן, לפטוק בעשרות הדברים: "כישת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וניח בזום השבעי". כל כך היה את יום השבת וקידשו (שםות כ, יא). ששת הימים והיום השבעי הוסבו בצורת חוק, לשם הדגשת הערך המוחדר של יום השבת. החוק קבוע אפוא גם את הסדר של ששת ימי העבודה וגם את מנוחת היום השביעי, והמערכת של שנים היא סמל מאקו-קוזמי למיקור-קוזמוס – בצד האדם. דברי טילון (החו-רים לסוגיהם, ב, 60), שהפסוק: "ששת ימים תעבוד... ויום השבעי שבת" (שםות כ, ט–י) כולל שני ציווים בעלי ערך שווה – של מנוחת השבת ועובדת שאר ימי השבע – אינם אלא הקבלה למה שכבר אמר בשעתו אריסטופולוס. אלא שהביביטוי: *סומסומג*, שבו משתמש אריסטופולוס, בא להזכיר יותר מן הנאמר אצל פילון בענין שני הציווים – עיין על בריאות העולם, 13 ואילך, 51, 89, 96 ואילך, 107 ואילך ; על הביאור האליטורי לתורה,

[207]

תחילה של הספרות היהודית-ההלניסטית

הגעלה ביזטר של ההנחה המוסרית, או, כפי שمدגיש אריסטופולוס, לא יכשל כל אולם אריסטופולוס הושפע, בלי ספק, מivid ממידה מדברי אריסטו: "היא האלהית שבין המדעים, מפני שהיא היא קניין האלים, ממידה שאנו מייחסים בכלל מקצוע כלשהו של חכמה לאלהות... כי רק היא לבדה, או באופן מיוחד, קניין האלים היא" (שם, 7, 1983a וαιלך). הוכיחו לאリストופולוס את הפסוק במשלו ט, כב על גם אצל אפלטון (פידרואס, 278), אריסטופולוס מעד לפסק זה (שם, 11): "באופן ברור החכמה: זה/קניאראשית דרכו". אריסטופולוס מעד לפסק זה (שם, 11): "באופן ברור ויפה יותר אמר אחד מאבותינו, שלמה, שהחכמה היהת קיימת לפני השמים והארץ". אולם של ליתן עוד את הדעת על מערכת של בעלות פיזיות-פילוסופיות שהופיעו, כנראה, על אריסטופולוס. כפי שכבר ראיינו, היו ידועות לו התיאוריות על ההרמוני של שבעת כוכבי ההלכת, וכנראה גם המס观念 שהסיקו מכאן בחוגיהם של הויידעות יווניים לגבי ערכו של המספר שבעה. אכן, היה פרק-זמן בתפקידו ההלכתי, שבו צפה ועלתה הדעה על ערכה המוחדר של השם במערכת שבעת כוכבי הלהכת, במקור התבונה והתרמונייה בקוסמוס ובנפש האדם. דעת זו בא לידי ביטוי ב"חלהם סקיפיון" לקרון (המדינה, VI, 17) – יצירה שרוב החוקרים רואים בה את השפעת פסידוניוס. אף-על-פי שאפשר כי דעת זו כבר הובעה על ידי אחד מראשו ניסטואיים – קליאנטיס (פאן ארונים, שם, I, 499). מכל מקום, פילון כבר מצא דעת זו מן המכון, והוא משתמש בה כדי להסביר באופן סמלי את ערכה של המורה בعلת שבעת הקנים (על בלבול הלשנות, 21; על היורש דבר אלהם, 218 וαιלך; על הביאור האליגורי לחורה, III, 15), שהוא, בعينו, בכוונה ארצית של שבעת כוכבי ההלכת. ואף-על-פי של פילון היהת ידועה יפה תורה-הסתוצה על חילוקת כוחות הנפש לשבעת החושים, הדריך והתבונה המכוננת את כולם (היורש דבר אל-מוני: חמישת החושים, הפריה, הדיבור והתבונה המכוננת את כולם (הירש דבר אל-הים, 232; על החקלאות, 30; על בריאות העולם, 117; הביאור האליגורי לתורה, I, 11), הרו כשהוא בא לדון על השימוש במקור התבונה במערכת שבעת כוכבי הלהכת, הוא מביא בחשבון חלוקה אחרת – זו של אפלטון (המדינה, 5, 550de, 436a, 550b) ועין גם טימאים, 69 וαιלך), המחליק את כוחות הנפש לשולחה; וככל אחד משלושה כוחות אלה נחלק, לדעת פילון, לשניים, ועל ששה כוחות אלה של הנפש שלוט השבעי, הממלא כלפי החלקים האחרים את תפקידו המשמש בשםיהם (על היורש דבר אלהים, סעיפים 224–225). בדור אפוא, שפילון מצא לפניו שני מקורות מן המקון, והשתמש פעמי אחד מהם ופעמי בשינוי לפי הלך-ההרים שבקיש להביע לפני קוראיו או לפניו שומעיו. אגב, החלקה לשולחה – חי הגוף, הנפש והשכל – מצויים גם אצל פלוטארקוס, ואף הוא מדגיש במיוחד, שהמשם היא מקור התבונה לאנושות, כשם שהוא מקור האור לירח.¹⁵

אריסטופולוס יודע אף הוא את חילוקת כוחות הנפש לשבעה בלבד, ועל הכוח השבעי (*αργάσας γλύπθομενός*) הוא אומר (בשנונה של הגדרת הכוח השכלי העליון

15. עיין פלוטארקוס, De fac. in orbe lunae, 942–3.

[206]

אריסטופולוס

ויש עניין מרובה גם לפירשו של אריסטופולוס לששת ימי הבריאה, מבחינות הסדר וההרמוני של הקוסמוס. כאן קיימת התאמה מלאה בין אריסטופולוס לבין פילון, חלוד כת מעשי הבריאה לשישה ימים פירושה, לדעת אריסטופולוס, קביעה סדר מסדר הקוסמי הנקבע לפי מערכת של ימי-בריאה, כן נקבעו גם שבעת ימי השבעת תוך חילוקה יציבה וקביעה של ששת ימי המשעה ומונחת היום השבעתי. קביעתו של יום השבת היא אפוא פשולה מעין מעשי הבראה של ששת הימים שקדמו לו (אבסביסו, שם, 12, 13). ששת הימים והיום השביעי אינם סמל לחיי מעשה ועין, כפי שמתאר פילון (שם), אלא משטר-חינם של שישה ימי מעשה ויום של התבוננות ועין, כפי שנקבע במערכות הקוסמוס.

סדר קיימם ועומד במערכות-הבריאה במקומות א'יד-הסדר (*ataxēta*) שהוא קיים לפני כן, לעניינו ראוי לצוין השימוש במונח *εἰκόνα*, המציין את צל סימפליקיוס מפי הוגי-דעות קדומות (על השם, 1, 471): "כאן (בספריה התקונה) ניתנות התרות על מערכות (*εἰκόνας* ו*εἴρηση*) כוכבי הלכת ועל גולדם והמרקך בינויהם. אנאפסיאנדרוס גילה לראשונה את חורתה הגדול והמרקך, כפי שמספר איווּקִים, המיחס את קביעה המערבית (של הכוכבים: *εἰκόνα* *εἴρηση* *εἰκόνα*) לפיאתגרים הראנסים".

עדות מעניינת לשיחותו של מונח זה בתורות-הבריאה הוויניות משמשים גם דיוניזו של אריסטטו בשאלות אלו: המיטהפיסטיקה, 13, 1075α וAIL. חילוקת מעשי הבריאה, כפי שהם נ眉ים בסיפוריו הבריאה בתורה, לימי, לא באה, לדעתו של אריסטופולוס, אלא לצוין את מהותו של הסדר הקוסמי כפי שזבקע בצורתה מערצת קיימת ועומדת. על קביעות זו שונתה למערכות הקוסמוס מדבר אריסטופולוס באופן מפורט יותר גם במקומות שבו הוא דן בתאוריה-ההשמה, כמו י"ד ה", או בשימושי הפעול כלפי האלים, כמו עמידה, רידת, וכיווץ בהם (אבסביסו, הכתה האונגלוין, 13, 9–10, VIII).

בתואר הטעידה רואה אריסטופולוס סמל לקביעות הקיימת ועומדת, שקבע הבורר לארון העמידה, באופן שהשמות שומרים על טבעם, הארץ על טבעה, המשמש והירח על טבעם, וכן שום שני יכול לחול בטבע הגರמים, כי הבודר שומר ומושיא על הקצב ועל ההרמותיות של מערכת היסודות והగרים, שיישארו בצדיהם ובהתאם זה לאות.

סדר הימים כשלעצמם, חוץ מחיבורו לצוין מושג הזמן, נועד גם לצוין המוקדם והמאוחר במעלה או בשלהatta הסיבות של הנמצאים. וכך מתכוון הביטוי *εἴρησης εἰκόνας εἰδήσης* (שם, 12), שאין פירושו: מוקדם במבנה הזמן, שהריר על מושג שבתורה. ואף למספר שישה אין הוא מיחס, כאמור למעלה, שום ערך סמלי, דוגמת פילון. המספר המציג את ששת ימי הבראה נועד, לדעת אריסטופולוס, לצוין הזמן בלבד, וכן לצוין ששת ימי השבעה – פרט לכך שבדר לגמרי – כל דיוניזו של פילון על ששת ימי הבראה שבתורה, שבונניין והוא הולך, כאמור, אחר הכלמי יוון, על התעוניינו הייחודי של אריסטופולוס בשאלות הנוגעות ללוח העברי הגיעה אליו ידיעה מיפוי של אנטוליות, אחד מבני-זמנו של אבסביסו, שראה באリストובולוס אישיות מסוימת בפתרון השאלה על מועד חג הפסח (אבסביסו, תולדות הכנסתה, VII, 32, 16 וAIL).

ודבריו אנטוליות אלה (מפי אריסטופולוס) קשורים בלי ספק במשמעות של אריסטו-

תجيلתה של הספרות היהודית-ההלניסטית

יום והערך החינוכי-הרווחני של יום השבת (עשרה הדיברות, 97 וAIL; ועין גם החוץ-קיים לטוגיהם, II, 64; שם, סוף 177). הוראותו של ביטוי זה היא, שבdomה למשטר הקוסמי הנקבע לפי מערכת של ימי-בריאה, כן נקבעו גם שבעת ימי השבעת תוך חילוקה יציבה וקביעה של ששת ימי המשעה ומונחת היום השבעתי. קביעתו של יום השבת היא אפוא פשולה מעין מעשי הבראה של ששת הימים שקדמו לו (אבסביסו, שם, 12, 13). ששת הימים והיום השביעי אינם סמל לחיי מעשה ועין, כפי שמתאר פילון (שם), אלא משטר-חינם של שישה ימי מעשה ויום של התבוננות ועין, כפי שנקבע במערכות הקוסמוס.

חילוקה קוסמית זו של ששת ימי הבראה ויום השבת משמשת לו, לאリストובולוס, גם לפתרון של בעיות אחרות, התליות במידת-מה בחילוקה זו – הן בעית הזמן ובביני-הדעות הסדר ההרמוני של הקוסמוס (אבסביסו, שם, שם). דוגמת אפלטון והוגי-הדעות שבאו לאחריו רואה אריסטופולוס את הזמן כמושג שבא עם התהווות העולם (עין טימא-יוס, 370 וAIL). ביום ובלילה, בירחים ובשנים, מבחנים האנשים לפי תנועות המשמש והירח (שם, 39). תנועת שני המאות משמשת לבני-האדם לקביעת הזמן ושיעורי הזמן העיקריים בעולם. ריש גם שיעורי-זמן א'חרים של שאר הגורמים השמיימיים, שרך למעטם מושג עליהם (שם). דברי החורה על בריאות השמים והארץ וכל אשר בם במשך של שישה ימים, נועד, גם לדעת אריסטופולוס, לצוין את הזמן (אבסביסו, שם, 12, 13). אולם צוין הזמן, לפחותו, כולל לא שעורי הומנים בלבד בלבד לפי השנים והירחים, כפי שאנו מוצאים ב-*טימאוס* לאפלטון, אלא גם לפי השבועות, בהתאם לחלוקת הבריאה לשישה ימים. ויתכן, אריסטופולוס ראה בכך אותם שיר-עוריה-הזמן, שלדעת אפלטון רק למיעטים בלבד עלייהם. סדר הבראה קובל, מכל מקום, לא רק את סדרם של חשובי הזמן בכלל, כדעת אפלטון, או את סדרי הקוסמוס בפרט, כדעת אריסטטו וועוד, שבעקבותיהם הילך גם פילון – הוא קובל גם את היטוד לחישובי הלוח העברי. שלא כפילון, שפסוקי הבראה הדנים בתהווות הגדר מים המשמשים לו חומר לתיאור התהווות של המספרים ולהתחווית הזמן בrhoham של אפלטון, אריסטטו (הפיסיקה, I, 1 b218 וAIL) והסטואיקים (עין פון ארנים, שם, ב, 509 וAIL) – אין לאリストובולוס כל ויקה למספרים בסיפוריו הבריאה שבתורה. ואף למספר שישה אין הוא מיחס, כאמור למעלה, שום ערך סמלי, דוגמת פילון. המספר המציג את ששת ימי הבראה נועד, לדעת אריסטופולוס, לצוין הזמן בלבד, וכן לצוין ששת ימי השבעה – פרט לכך לגמרי – כל דיוניזו של פילון על ששת ימי הבראה שבתורה, שבונניין והוא הולך, כאמור, אחר הכלמי יוון, על התעוניינו הייחודי של אריסטופולוס בשאלות הנוגעות ללוח העברי הגיעה אליו ידיעה מיפוי של אנטוליות, אחד מבני-זמנו של אבסביסו, שראה באリストובולוס אישיות מסוימת בפתרון השאלה על מועד חג הפסח (אבסביסו, תולדות הכנסתה, VII, 32, 16 וAIL).

ובולוס על מושג הזמן וקביעת הלוח, בהתאם לרמנום בקטע שלפניו.

אריסטופולוס

שבעה, הוכחה נספת ל佗תו על הערך הקוסמי של יום השבת (אֶבְשְׁבִּיט, שם, XIII, 13, 12(12).¹⁷*

תוכנו של החrhoו השני, שאריסטופולוס מביא בשם של הטיסודוס, הוא: "ושוב ביום השבעה – האור המהיר של המשם" (אֶבְשְׁבִּיט, שם, שם). אין חrhoו וזה מוצי בשיריה של שירות הטיסודוס, אבל לפיו תוכנו וסגנו ודי שפה נמצאת באוצר השירה של הטיסודוס, כפי שהיא מוצי בידי אריסטופולוס, ואפשר שהוא שיך לחrhoו "מעשים ומים" הדנים ביום של הלוח היווני שביהם צפואה לאדם הצלחה במעשו. כל בצדקה הטיסודוס שלו אף חrhoו וזה בין שרידי החrhoות של שירת הטיסודוס (א. Rzach, Fragm. 273 [271], בհזאתת Teubner).

שלושת חrhoו homiros שמביא אריסטופולוס ערוכים כולם בסוגנון האפוס ההומירי, ולפי תוכנם אין יסוד להטיל ספק בכך, שאריסטופולוס מצא אותן באוצר השירה החמייתנית שהיה בידו. הראשון לשלו של החrhoות האלה דן, כדוגמת חrhoו הטיסודוס, בקדושתו של היום השבעה. מדובר בו על היום השבעה, שהוא גמר והולך, ובכהודם-נתה זו מסמן יום שביעי כיום קדריש (אֶבְשְׁבִּיט, שם, 12, 14, XIII). החrhoו השני לקוח מותך אודיסיאה (ה, 262) בשינוי של *μονόμοδη* במקום *αὐτοκράτεια* שבונוס האודיסיאו-סיאה של פנינו. על האודיסיאה דן בשיר החמייש במבנה האנייה שבת אודיסיאו-לשם הפלגה מן האוי של הנימה קאליפס, כדי לכזון באנייה זו את דרכו הביתה. בחrhoו 162 של אותו שיר מסופר, לפי נוסחת האודיסיאאה שבידנו, אודיסיאו-גמד את מלאתו בהכנת האנייה ביום הרבייעי (*μάγη μονόμοδη*). במקום: "היום הרבייעי" גורס אריסטופולוס: "היום השבעי" (אֶבְשְׁבִּיט, 180cd, 152de ו-אילך). אגב, מעיקרו לא התנד אפלטון למטען פירוש אליגורי לתחנות הפיזיות-המיתולוגיות של השירה החמייתנית – בSEGNUMS של אותן הוגי-הדעות היווניים שראו בחמיירות מקור לכל היחסות ברוח הפילוסופיה המאוחרת – היזוניות (עיין *Τιάζιτιστος*, 378d). אגב, מעיקרו לא התנד אפלטון תיו להשפחתו השלילית של הומירוס יסודם בכך, שהקורא הרגיל עלול לקבל את הדברים כפסותם בלי שיימוד על הוראת הדברים בפירושם האליגורי (עיין המדינה, 378c). בעינוי של אריסטופולוס היה הומיירוס אחד מגנולי יון, שקלט משחו מתרות ישראל, ורק במידה זו הוא מיחס לו חשיבות. בהקדמותו לחרוזים, שmbיא אристופולוס בשם של משורר-קדם אלה, הוא קובע, שאთ ידיותיהם על קדושתו של היום השבעי עשויהם היו שלושת המשוררים הקדומים לשאוב מקורות ישראל, ותוכן גם של החrhoות משמש לו עדות לכך.

18 Mullach, Fragm. Philos. Graec., II, 278 sq. [211]

תחילתה של הספרות היהודית-ההellenיסטי

(אֶבְשְׁבִּיט, שם, סעיף 13) – משפט קצר וזה האסיכון הטוב ביותר להשპחותו של אריסטופולוס על קביעת שתיימי הבריה ויום השבת, כביתיו ליצובה, בסדר ולקביעות של המערכת הקוסמית כולה.

יא

הקטע האחרון של אריסטופולוס בדיניו על מעשי בראשית עניו במספר שבעה שבפיהם של הומירוס והטיסודוס. אל החrhoות מתוך שרתם של משוררים אלה על המספר שבעה מצרכ אריסטופולוס גם חרוזים המיוחסים לילינוס, שהוא נחשב בתקופה האכלנסדרונית משורר ומחברת של יצירה פוטית על התהווות העולם.

מגילא משמע, שהבאת החrhoות המוזחסים להומיירוס ופירשו האליגוריים של אריסטופולוס עליהם עליין אינם מעדים על כך, שהוא הושפע מאותם הוגי-הדעות היווניים, שראו בחמיירות מקור לכל היחסות והמדעים. שהרי אף אפלטון, שבירק קשה את הומיירוס, לא נמנע מלהים בפיו של סוקראטס פירושם אליגוריים לחrhoו תומירוס – המஸברים תמנות מיתולוגיות של השירה היזונית ברוח הפילוסופיה המאוחרת – בסוגנים של אותן הוגי-הדעות היווניים שראו בחמיירות מקור לכל היחסות היזוניות (עיין *Τιάζιτιστος*, 152de, 180cd ו-אילך). אגב, מעיקרו לא התנד אפלטון למטען פירוש אליגורי לתחנות הפיזיות-המיתולוגיות של השירה החמייתנית – תיו להשפחתו השלילית של הומירוס יסודם בכך, שהקורא הרגיל עלול לקבל את הדברים כפסותם בלי שיימוד על הוראת הדברים בפירושם האליגורי (עיין המדינה, 378c). בעינוי של אריסטופולוס היה הומיירוס אחד מגנולי יון, שקלט משחו מתרות ישראל, ורק במידה זו הוא מיחס לו חשיבות. בהקדמותו לחרוזים, שmbיא אристופולוס בשם של משורר-קדם אלה, הוא קובע, שאת ידיותיהם על קדושתו של היום השבעי עשויהם היו שלושת המשוררים הקדומים לשאוב מקורות ישראל, ותוכן

החרrhoו הראשון שהוא מביא משירת הטיסודוס לקוח מתוך "מעשים ומים" שלו (חרrho 770). המשורר קובע ימים מסוימים, שבהם מוטב לו לאמם שיישר לפועלות מסוימות, שכן יש לשער כי ביום אלה קרוב יותר הדבר שיראה ברכה במעשה. לראשונה, מצין המשורר, את היום השלישי (כלומר: היום האחרון בחודש, או כפי שום זה היה נקרא באחthonה בשם: השלישי השלישי והרביעי – היום האחרון לחודש החולף והראשון לחודש הבא) וגם את הימים הרבייעי והשביעי – היום הקדוש". הכלגוי: "היום הקדוש" ליום השבעי עורר את אריסטופולוס למחשבה, שאת הרעין על קדושתו של היום השבעי קיבל הטיסודוס מתרות ישראל. מגילא משמע, שאפשר גם להניח, שאתם שיחתו ערך מיוחד למספר שבעה, בין שמוצאים מאנשי הפיתאגוראים ובין שמווצאים מהוגים אחרים, כבר השתמשו בחrhoות מען אלה לצורכיהם; ואילו אריסטופולוס, לפי דרכו, ראה בחומר זה, שימוש גושא לקדמוניים לדון בו על ערכו של המספר

[210]